

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ДКС Центр

Видавництво ТОВ «ДКС-центр»

Ефективна економіка № 4, 2014

УДК 336.711

V. M. Kochetkov,

к. е. н., професор кафедри міжнародної економіки,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут, м. Київ

Ж. С. Кузюєнко,

студентка, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут, м. Київ

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ БАНКІВ В ЦЕНТРАЛЬНІЙ ТА СХІДНІЙ ЄВРОПІ

V. M. Kochetkov,

PhD in economy, professor of international economy department, National technical university of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"

Zh. S. Kuguienko,

student of National technical university of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"

THE ANALYSES OF INTERNATIONAL BANKS DEVELOPMENT IN CENTRAL AND EAST EUROPE COUNTRIES

Розглянуто основні тенденції розвитку міжнародних банків на теренах країн Центральної та Східної Європи згідно статистичних матеріалів, інтернет-ресурсів та досить вагомих напрацювань вітчизняних та зарубіжних дослідників. Визначено основні причини проникнення іноземного капіталу на ринки Центрально-Східної Європи, названі найбільші транснаціональні банки Європи та зображено їхній дохід та прибуток протягом 2012 року. Розраховано, скільки припадає мешканців на один банк по кожній країні. Визначено банківські групи, які лідирують на ринках країн Центрально-Східної Європи та проаналізовано основні стратегії їх розвитку. Зроблено висновки на основі досліджень щодо причини інтересу західних банків до Східної Європи та доведена основна перевага України перед іншими країнами регіону.

Analysed the main trends in the development of international banks in the territory of Central and Eastern Europe, according to statistical data, online resources, and quite good works of national and foreign researchers. The main reasons for the penetration of foreign capital into the markets in Central Eastern Europe, called the largest multinational banks in Europe and showing their income and profits during 2012. Calculated as accounts inhabitants per bank in each country. Definitely banking groups that are leading in the markets of Central and Eastern Europe and analyzes the main strategies of development. The conclusions based on research about the reason of interest of Western banks in Eastern Europe and Ukraine proved a major advantage over other countries in the region.

Ключові слова: *транснаціональний банк, стратегія, країни Центрально-Східної Європи, іноземний капітал, банківська група.*

Keywords: multinational banks, strategy, central and eastern Europe, foreign capital, banking group.

Вступ. Глобалізація світового фінансового простору є найбільш динамічною складовою загального процесу глобалізації та відіграє все зростаючу роль у світовому розвитку. Банківська система є гарантом фінансової безпеки держав, її залежність від кон'юнктури на світових ринках робить її більш чутливою до глобальних фінансових кризових явищ. Оскільки від ефективності роботи міжнародного банківського сектору залежить економічне зростання держави, тому все більшої актуальності набуває наукова оцінка процесів експансії іноземним капіталом національного ринку банківських послуг в умовах глобалізації.

Аналізу різних аспектів діяльності банків на світовому фінансовому ринку в контексті глобалізації світової економіки присвячено праці провідних вітчизняних економістів: М.Д. Алексеєнка, В.Д. Базилевича, С.Я. Боринця, З.С. Варналія, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, М.І. Крупки, І.О. Лютого, Ю.В. Макогона, Т.В. Марени, В.І. Міщенко, Черніченка, О.І. Черняка та інших. Проблематика банківської діяльності посідає важливе місце в дослідженнях відомих зарубіжних учених: П. Аллена, Е. Долана, Т. Коха, В.Лексіса, Е. Максимо, Р. Міллера, П. Роуза, Дж. Сінкі.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз діяльності міжнародних банківських організацій та визначення науково-практичних рекомендацій щодо формування глобальної регуляторної політики у сфері міжнародного банківського бізнесу.

Завдання: дослідити діяльність транснаціональних банків на території країн Центральної та Східної Європи.

У процесі дослідження використано системний підхід для обґрунтування закономірностей формування банківської системи національних економік, метод структурного аналізу ієрархічної системи рівнів процесу поєднання та розвитку банківського та небанківського капіталу у вітчизняній та світовій практиці з урахуванням глобального досвіду інтеграційних процесів.

Основні результати. У банківській системі країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ), а саме Польщі, Угорщині, Естонії, Литві, Чехії, Болгарії, іноземні фінансові інститути контролюють більше половини активів (рис. 1). Кредитним організаціям, які контролюються нерезидентами, належать 95% банківських активів в Естонії, лише по одному великому банку, які не перейшли до іноземних банків, залишилося в Румунії, Словаччині, Угорщині.

Рис. 1. Частка іноземного капіталу в сукупних активах банківського сектора країн ЦСЄ в 2012 році, %

Складено автором на основі [1]

Причини проникнення іноземного капіталу на ринки ЦСЄ: по-перше, локальний аспект: жорстока конкуренція на національному ринку, уповільнення росту депозитної бази, обмеженість прибутків на західному ринку; по-друге, транснаціональний аспект: значний потенціал для розвитку транснаціональних банків (ТНБ) у зв'язку з недорозвиненістю фінансових ринків приймаючих країн, недостатня кількість запропонованих банківських продуктів, можливість високого рівня прибутків, низької кваліфікації працівників через брак досвіду [1, с. 83-84]. П'ять ТНБ контролюють понад 60% фінансового ринку в більшості країн ЦСЄ (табл. 1, рис. 2) [1, с. 85-89].

Таблиця 1.
Найбільші ТНБ Європи

ТНБ	Країна базування	Кількість підрозділів	Кількість країн
-----	------------------	-----------------------	-----------------

Raiffeisen Zentralbank Osterreich	Австрія	790	15
Unicredito	Італія	1207	7
Hypo-Vereinsbank (NVB)	Німеччина	905	13
Societe Generale	Франція	666	н. д.
Banka Intesa	Франція	475	н. д.

Форми залучення та діяльності іноземного банківського капіталу в країнах ЦСЄ: відкриття представництв і філій; відкриття банків з різною часткою участі іноземного капіталу; участь у приватизації державної власності в банках; купівля банківських акцій у приватних акціонерів.

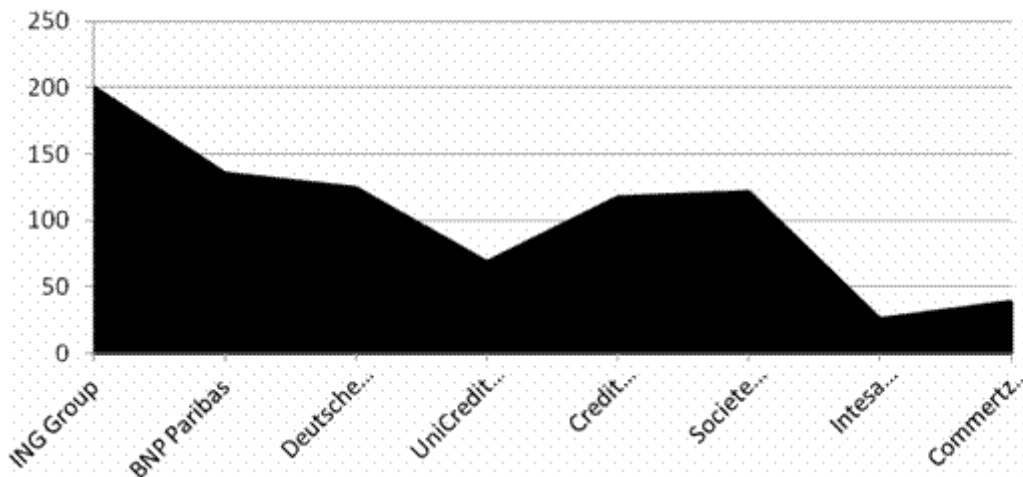

Рис. 2 Дохід та прибуток провідних ТНБ Європи в 2012 р., млрд дол.

Складено автором на основі [2], [7]

Стрімкий вихід ТНБ на ринки країн ЦСЄ стимулював активізацію процесів концентрації банківського капіталу. У результаті кількість банків у даних державах стрімко скоротилася. Наприклад, у Польщі лишилося 63 банки, Хорватії – 33, Чехії – 37, Латвії – 23, Естонії – 7 (табл. 2).

Таблиця 2.

Порівняльні дані по банківських системах різних держав ЦСЄ в 2012 р. [3]

Країни	Кількість банків	Населення (млн. чол.)		ВВП (млрд. дол.)	
		Всього	на 1 банк	Всього	на 1 банк
Російська Федерація	1189	142,37	0,1	986,94	0,83
Україна	193	46,57	0,24	106,11	0,55
Польща	63	38,11	0,60	338,73	5,38
Румунія	38	21,54	0,57	121,61	3,20
Чехія	37	10,22	0,28	141,80	3,83
Хорватія	33	4,44	0,13	42,65	1,29
Болгарія	32	7,70	0,24	31,48	0,98
Угорщина	29	10,06	0,35	112,90	3,89
Білорусь	28	9,72	0,35	36,95	1,32
Словаччина	24	5,39	0,22	55,05	2,29

Утворення найбільших банків здійснюється тільки на базі вже надзвичайно високої концентрації і централізації банківського капіталу, досягнутих в ході попередніх злиттів і поглинань (ЗіП). У зв'язку з тим, що банки намагаються укріпити свої позиції у боротьбі не тільки з внутрішніми, але й з зовнішніми конкурентами, ЗіП банків може виходити за рамки національних ринків капіталу, здійснюються міжнародні придбання. З початку 90-х рр. ХХ ст. об'єднання і придбання провідних світових банків характеризується багатомільярдною вартістю, що пояснюється об'єктивною тенденцією до концентрації і централізації капіталу в багатьох галузях. Злиття може набувати і міжнародного характеру (табл. 3).

Таблиця 3.

Найбільші банківські злиття у Європі на початку XXI ст. [3], [4]

Учасники злиття	Назва об'єднаної структури	Активи учасників злиттів, млрд дол
Deutsche Bank (Німеччина) і Bankers Trust (США)	Deutsche Bank	735 808
BNP, Paribas	BNP Paribas	692 713
Swiss Bank, Union Bank of Switzerland	United Bank of Switzerland	687 316
Hypo-Bank, Vereinsbank	Hypo-Vereinsbank	541 032

У розвинених державах кількість банків скорочується, фінансові установи йдуть на ЗіП, що обумовлюється транскордонною консолідацією та підвищує концентрацію ринку. У більшості держав на банківському ринку домінує олігополія. Наприклад, у Європі ринкова частка п'яти найбільших банків досягає 50% (рис. 3). У більшості країн ЦСЄ важливим джерелом збільшення капіталізації комерційних банків став приплив іноземного капіталу. Аргументи проти зростання частки іноземного капіталу пов'язані з погрозою потенційної втрати контролю над банками та економікою держави в цілому. Необхідно підкреслити, що саме іноземний капітал сприяв стрімкому розвитку банківського сектора цих країн.

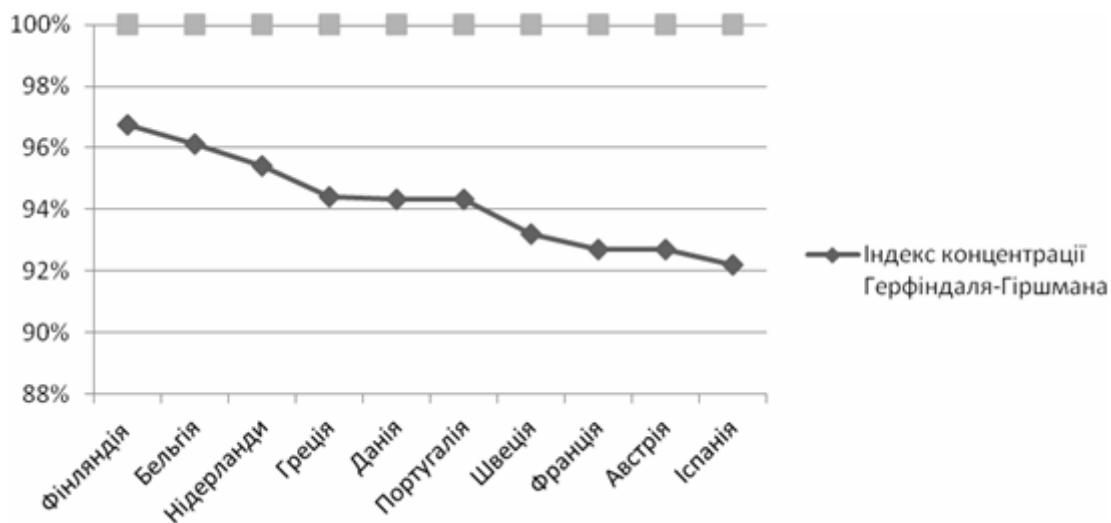

Рис. 3. Концентрація в банківському секторі окремих європейських держав

Складено автором на основі [6]

Банківські організації з іноземним капіталом сприяли посиленню конкуренції на ринку банківських послуг і розширенню їх асортименту. В Словаччині, Боснії та Герцоговині, Албанії частка іноземного капіталу становить 100%. Найбільший ріст з 2001 по 2013 рр. серед країн ЦСЄ продемонстрували Албанія, Україна, Сербія (рис. 4).

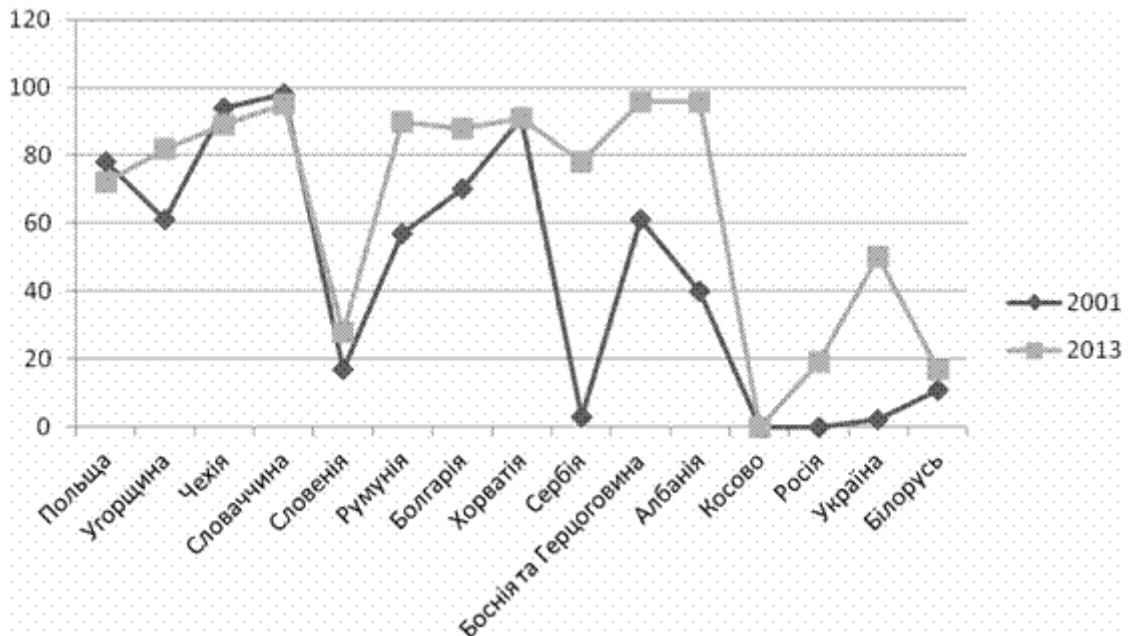

Рис. 4 Частка іноземного капіталу у сукупних банківських активах в 2001-2013 рр., %

Складено автором на основі [6]

До провідних банків, що діють в країнах ЦСЄ, належить Сбербанк Росії з часткою ринку 8,9%, італійський Unicredit (6%) та австрійський Raiffeisen International (4,7%) (рис. 5).

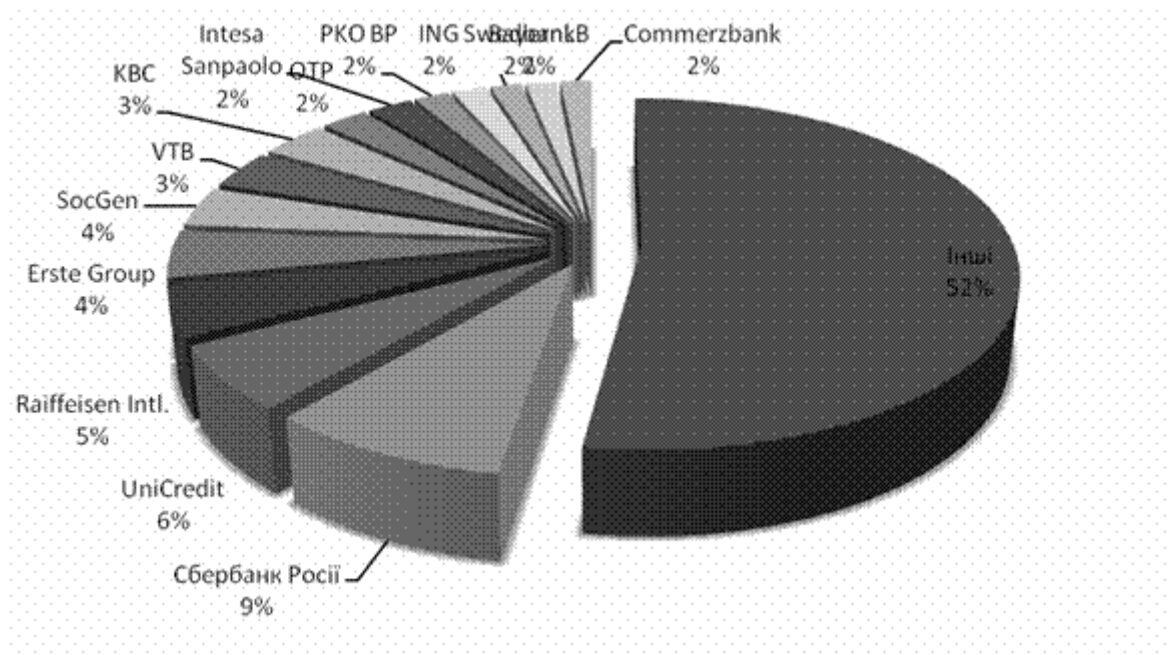

Рис. 5 Частка ринку ТНБ в ЦСЄ в 2013 р., %

Складено автором на основі [6]

Таким чином, економічна система будь-якої держави, незважаючи на її рівень розвитку, не в змозі протидіяти глобалізаційним та інтеграційним процесам. Жодна країна не може бути повністю самостійною на міжнародній арені та реалізовувати стратегію власного економічного розвитку без врахування інтересів головних суб'єктів світової економіки. Аналізуючи частку сукупних активів ТНБ порівняно з активами країни базування відповідного банку, слід відзначити, що в Unicredit вона складає 90%, Raiffeisen International – 72% KBC та Erste - 70% (рис. 6).

Надвисокий рівень залежності національної банківської системи від економічної ситуації в інших країнах може негативно впливати на стабільність вітчизняних банків не тільки другого рівня а й навіть опосередковано на банки першого рівня через дестабілізаційні процеси на світовому фінансовому ринку.

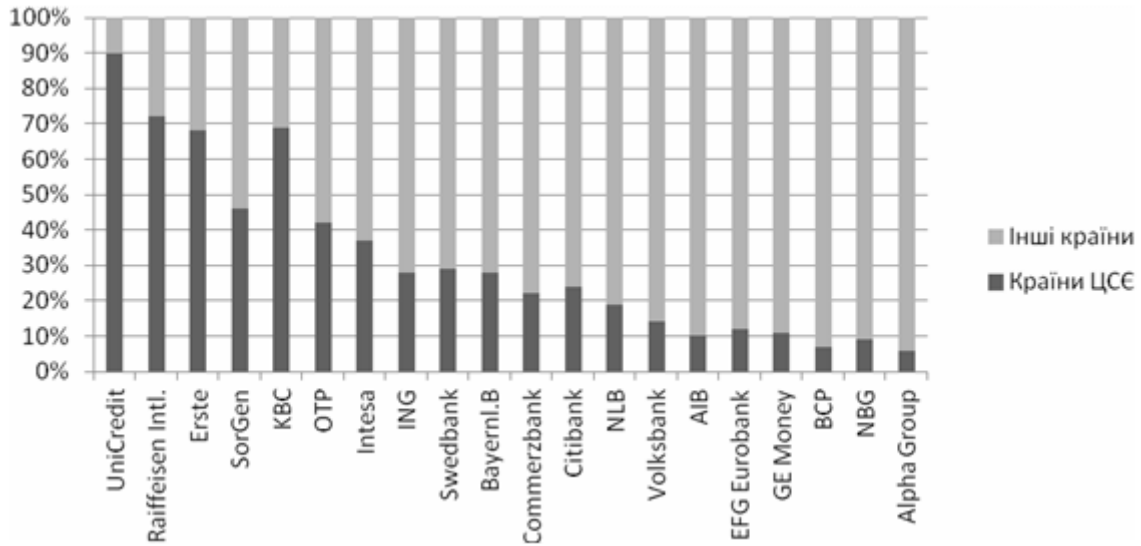

Рис. 6 Частка сукупних активів ТНБ у країнах ЦСЄ в 2013 р., %

Складено автором на основі [6], [7]

Важливим є визначення дійсного розміру кредитної активності іноземних банків, що росте в багатьох країнах перехідною економікою. Цей ріст збільшує ймовірність того, що значне зниження пропозиції кредитів іноземними банками може привести до несприятливих макроекономічних наслідків як у діяльності місцевих інститутів, так і відносно припливу капіталу, що нерідко фінансує великий дефіцит по поточному рахунку платіжного балансу.

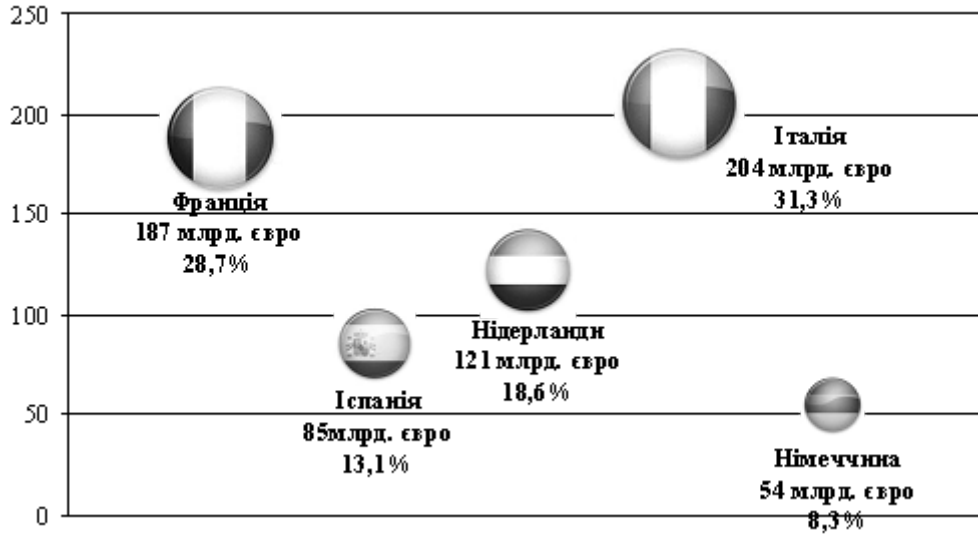

Рис. 7. Аналітичне угруповання десяти провідних банківських груп Європи в 2012-2013 рр. за показником ринкової капіталізації в млрд. євро та питомою вагою у %.

Складено автором на основі [5]

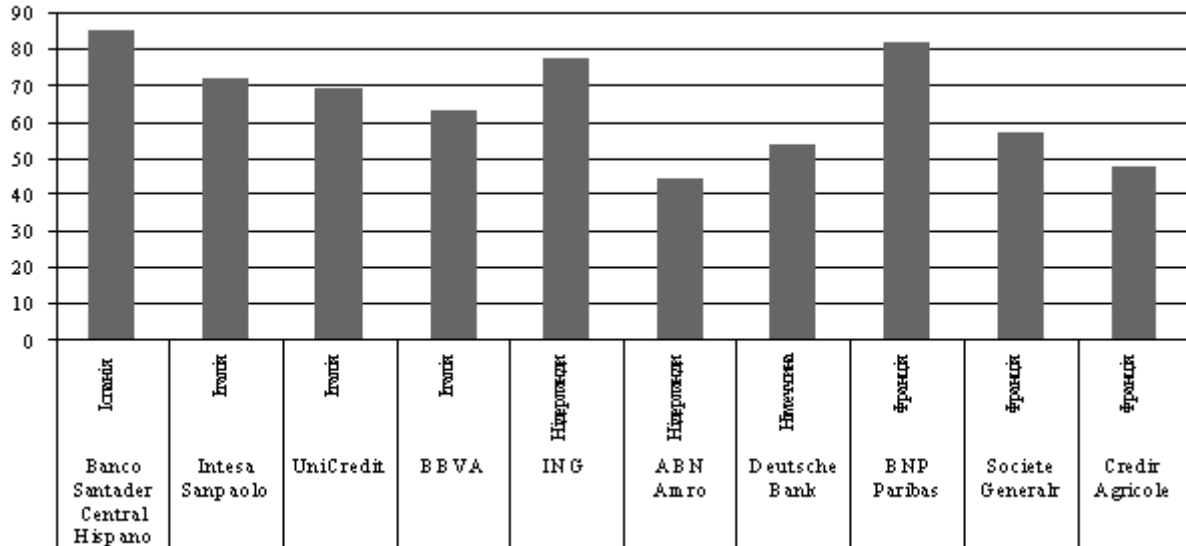

Рис. 8. Найбільші за показником ринкової капіталізації банківські групи Європи в 2013 р., млрд. євро
Складено автором на основі [6], [7]

Подібні ефекти, у свою чергу, впливають на стабільність фінансової системи країни - об'єкта інвестицій. Банківські групи, які лідирують на ринках країн Центрально-Східної Європи наведені в таблиці 4.

Таблиця 4.

Банківські групи, які лідирують на ринках країн Центрально-Східної Європи, млрд. EUR в 2012 р.

Банківська країна	Країна	Активи на ринку ЦСЄ
UniCredit Group	Італія	91,0
Erste Group	Австрія	59,3
Raiffeisen Internatoinal	Австрія	55,9
KGB Group	Бельгія	43,3
Societe Generale	Франція	40,0
OTP Bank	Угорщина	31,5
Intesa Sanpaolo	Італія	27,9
ING Bank	Голландія	21,1
Citigroup	США	20,6
Swedbank	Швеція	20,2

Складено автором на основі [6]

Дослідження виявили, що більшість стратегічних завдань декларують експансію на ринки ЦСЄ. При цьому раніше банки здійснювали великі покупки в регіоні, беручи участь у приватизаційних тендерах. Зокрема, так надходили лідери - групи UniCredit та Erste. Сьогодні таких можливостей майже немає. Непросто й купити недержавний банк зі значною часткою ринку. Особливо в країнах - нових членах Євросоюзу, де іноземці контролюють 60-100% банківських активів.

Розглянемо форми залучення і діяльності іноземного банківського капіталу в країнах ЦСЄ: по-перше, утворення представництв та філій; по-друге, утворення банків із різною часткою участі іноземного капіталу; по-третє, участь у приватизації державної власності в банках; по-четверте, скуповування банківських акцій у приватних акціонерів.

Економічна система будь-якої держави, незважаючи на її рівень розвитку, не в змозі протидіяти глобалізаційним та інтеграційним процесам. Жодна країна не може бути цілковито самостійною на міжнародній арені та реалізовувати стратегію власного економічного розвитку без урахування інтересів головних суб'єктів світової економіки [3, с. 138]. Активізація процесів транснаціоналізації обумовлюється лібералізацією доступу на національні ринки та відкритістю економіки країни. Наприклад, порівняльний аналіз темпів і рівня експансії іноземного банківського капіталу у країнах ЦСЄ показав, що в більшості держав вони вищі, ніж в Україні.

Вважаючи на цей факт, в зазначених країнах кардинально змінилися функції національних банківських систем, які фактично перетворилися на периферійні підсистеми глобальних банківських структур. У Естонії, Литві, Румунії банки, опинившись під контролем іноземного капіталу, взагалі відмовилися від проведення суверенної монетарної політики та запровадили системи монетарного устрою. Враховуючи ці тенденції, Україні необхідно розробити власну стратегію розвитку банківської системи з урахуванням постійного наростання впливу іноземного капіталу [4, с. 103].

На нашу думку, банківські організації, що послідовно просуваються на ринки ЦСЄ, по прибутковості випереджають своїх конкурентів з обмеженою присутністю в регіоні. Більше того, у вигрші банки, що не заощаджують на затратах. Досліджуючи експансію міжнародних банківських груп в Центральній та Східній Європі слід виділити чотири стратегії, які застосовують банківські групи в ЦСЄ (табл. 5). Банки, які використовують нішеву стратегію, обмежуються невеликими частками ринку в декількох країнах. Такий підхід, за даними консалтингової компанії, використовує 85% банківських груп. Ще вісім груп реалізують стратегію фокусування - тобто мають великі частки на декількох ринках. Установи, що роблять ставку на корпоративний бізнес, або «першовідкривачі» регіонів, часто застосовують стратегію присутності. Вона має на увазі володіння нехай і скромними частками, але на багатьох ринках.

Таблиця 5.
Стратегії міжнародних банківських груп в Центральній та Східній Європі

Вид стратегії	Опис	Приклади груп, які реалізують цю стратегію	Середня рентабельність капіталу, %
Нішева стратегія	Невелика доля ринку у декількох країнах	SEB, ProCredit, BNP, Credit Agricole	17,3
Стратегія присутності	Невелика доля ринку в багатьох країнах	Citibank, ING, Societe Generale, Raiffeisen Internatoinal	23,5
Стратегія фокусування	Значна доля ринку у декількох країнах	Swedbank, KBC, NYPO Alpe Adria Bank	25,0
Стратегія проникнення	Значна доля ринку в багатьох країнах	UniCredit, Erste Bank	23,6

Складено автором на основі [7]

Нарешті, стратегія проникнення припускає великі частки ринку в багатьох країнах. Ще кілька років назад таким підходом не могла похвалитися жодна європейська банківська група. Сьогодні на лідерство на багатьох ринках претендують італійська група UniCredit й австрійська Erste. Близькі до цього сегмента ще п'ять груп, у числі яких австрійський холдинг Raiffeisen Internatoinal, угорський OTP й італійський Intesa Sanpaolo.

Провівши дослідження, визначено, що нішеві гравці мінімум на шість процентних пунктів програють у рентабельності власного капіталу гравцям, що роблять ставку на більше широку присутність у регіоні. Цей висновок підтверджує аналіз ще шести факторів успіху банків у ЦСЄ (активи й темпи їхнього росту, частка ринку, спеціалізація, рівень ліквідності, керування витратами). Дослідники виявили, що прибутковість тим вище, чим більше активи й темпи їхнього росту. Крім того, найбільшу рентабельність демонструють банківські організації із часток ринку більше 10%, хоча спеціалізовані гравці (із часток ринку до 1%) також поліпшують фінансові показники. Нарешті, у банків, що реалізують стратегії максимізації доходів, рентабельність капіталу майже на 10 процентних пунктів вище в порівнянні з банками, що орієнтуються на мінімізацію витрат. Таким чином, агресивна експансія багатьох груп на схід економічно себе виправдує.

Висновки. Дослідження виявили, що одна з причин інтересу західних банків до Східної Європи — у пріоритетності роздрібного бізнесу. Інтерес до роздрібу зумовлений, по-перше, сповільненням темпів зростання європейської економіки і звуженням маржі в корпоративному сегменті. По-друге, головним джерелом пасивів європейці останнім часом вважають кошти населення, яке, на відміну від корпорацій, не може вкласти вільні гроші в інвестиційні проекти. На нашу думку, європейські банки в Україні приваблює два чинника. По-перше, недорозвиненість власного банківського сектору, що означає високий потенціал зростання і, по-друге, сусідство з ЄС. При цьому перевага України перед іншими країнами регіону в тому, що інвестиційні фонди не є серйозним конкурентом банків у боротьбі за гроші громадян.

Таким чином, сучасні тенденції розвитку міжнародного банківського сектору та глобальної економіки в цілому знаходяться під впливом світової фінансової кризи, а тому необхідно більш детально розглянути передумови участі України у процесах міжнародної міграції капіталу.

Література.

1. Бутенко О. Роль іноземних банків у формуванні інноваційних національних банківських систем / О. Бутенко // Банківська справа. – 2008. - №1. - С. 83-90.
2. Уманців Ю. Конкурентна політика на ринку банківських послуг у контексті глобалізації / Ю. Уманців // Банківська справа – 2008. - №5. – С. 55-71.
3. Барановский О. Иноземный капитал на рынках банковских услуг Украины, России та Білорусі / О. Барановский // Вісник НБУ. - 2007. - №9. – С. 12-20.

4. Herrero A.G., Martí'nez Peri'a M.S. The mix of international banks' foreign claims: Determinants and implications // *Journal of Banking & Finance*. - 31 (2007) – P. 1613–1631.
5. Petrov A. Strategia manageriala de remodelare a institutiilor de stat / [I. Cojocaru Ion Dan, II. Shubin Olexandr, III. Sukmanov Valerii etc.]; Coord.:Cojocaru Ion Dan. – Sfantu-Gheorghe: Eurocarpatica, 2009. – 272p.
6. Белінська Я. (2013), Важелі забезпечення фінансової стабільності в умовах ризиків "другої хвилі" кризи. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень.[Електронний ресурс] Режим доступу: www.niss.gov.ua/articles/349/ (<http://www.niss.gov.ua/articles/349/>)
7. World Bank [Electronic Resource]. – Mode of access: URL: <http://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects/data?region=ECA./> Country and region specific forecasts and data.

References.

1. Butenko O. (2008), “The role of foreign banks in formation of innovative national bank systems”, *Bankivska sprava*, vol. 1, pp. 83 – 90.
2. Umantsiv Yu. (2008), “Competitive politics in the banking services market in the context of globalization”, *Bankivska sprava*. vol. 5, pp. 55 - 71.
3. Baranovskyi O. (2007), “Foreign capital on the banking services markets of Ukraine, Russian Federation and Belorus”, *Visnyk NBU*, vol. 9, pp. 12 - 20.
4. Herrero A.G., Martí'nez Peri'a M.S. (2007), “The mix of international banks' foreign claims: Determinants and implications”, *Journal of Banking & Finance*, vol. 31, pp. 1613–1631.
5. Petrov A., Cojocaru I., Shubin O., Sukmanov V. (2009), *Strategia manageriala de remodelare a institutiilor de stat*, Eurocarpatica, Cluj-Napoca, Romania.
6. Belinska Ya. (2013), “Leverage to ensure of financial stability in risky conditions of "second wave" of crises”, available at: www.niss.gov.ua/articles/349/ (<http://www.niss.gov.ua/articles/349/>) (Accessed 08.04.2014).
7. World Bank Report (2013), “Country and region specific forecasts and data”, available at: www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects/data?region=ECA./ (<http://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects/data?region=ECA./>) (Accessed 04.03.2014).

Стаття надійшла до редакції 10.04.2014 р.

